

# «Жодного безпечного місця»

## Українські біженці в небезпеці: насильство, торгівля людьми та експлуатація

### Висновки дослідження у Польщі та Україні

#### Вступ

Війна в Україні призвела до примусового переміщення безпрецедентних масштабів, в основному жінок і дітей, оскільки чоловіки залишаються захищати країну. За оцінками, з початку війни 24<sup>то</sup> лютого 2022 року шість мільйонів людей виїхали з України в сусідні країни; в основному це жінки і діти, які здійснюють важкі подорожі, щоб уникнути військового насильства. Сім мільйонів людей переміщені всередині країни, а 13 мільйонів не можуть виїхати через загрози безпеки, руйнування дорожньої інфраструктури та відсутність інформації про те, де шукати притулку.<sup>i</sup> Станом на 1 листопада 2022 року, 7 274 050 осіб з України перетнули національні кордони з Польщею, але лише 1 469 032 осіб звернулися за національною схемою захисту. Це вказує на те, що велика частина українців, які в'їхали до Польщі, продовжили подорож в іншу країну, повернулися в Україну, чи ще не зареєструвалися в Польщі.<sup>ii</sup> Польщі необхідні термінові і всеосяжні заходи захисту для задоволення конкретних потреб біженців в адаптації до нових умов.

Вимушено переміщені особи стикаються з цілим рядом факторів уразливості, деякі з яких характерні для довоєнних умов, а деякі – для періоду війни і переміщення. Більше 1,5 мільйонів осіб зі Східної України і Криму виїхали в інші регіони країни після вторгнення Росії в 2014 році. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) стикаються з численними проблемами, такими як структурне насильство (насильство і нерівність, вкорінені в суспільстві), і це часто посилюється психічними розладами, викликаними факторами внутрішнього переміщення. Наприклад, в 2018 році 20,2% ВПО в Україні (в порівнянні з 12,2% населення в цілому) відчували «помірної важкості або важку» тривогу.<sup>iii</sup>

Загалом, з 2014 року, у зв'язку з війною на Сході України та збільшенням присутності військових у населених пунктах, кількість зареєстрованих випадків сексуального та гендерного насильства (СГН) на контрольно-пропускних пунктах в'їзду-виїзду збільшилася.<sup>iv</sup> Війна і окупація призвели до сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) по всій Україні. Група зі спостереження за дотриманням прав людини Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВК) отримала повідомлення про 124 підтверджених акта СНПК станом на 3 червня 2022 року.<sup>v</sup> Крім того, в період з 2018 по 2020 рік було відзначено 50-відсоткове збільшення числа зареєстрованих випадків побутового насильства.<sup>vi</sup>

Біженці також стикаються з підвищеним ризиком СГН, торгівлі людьми та експлуатації, включаючи структурне та міжособистісне насильство.<sup>vii</sup> Дослідження SEREDA показують, що насильство відбувається у безперервному режимі: від моменту, що передедує переміщенню, проходить через конфлікт і процес переміщення, до моменту пошуку притулку.<sup>viii</sup> Ризики насильства зростають із тривалістю переміщення: чим довша подорож, тим більш ризикованою вона стає. Ризик СГН зростає на транзитних маршрутах і навіть після прибуття в притулок з багатьох причин, від втрати ресурсів та економічної бідності до обмеженого правового захисту іноземних громадян в країнах транзиту. Оскільки основна увага в гуманітарній сфері приділяється насильству в умовах конфлікту, насильство, що виникає на маршрутах вимушених мігрантів і після прибуття в притулок, розглядається рідше. Хоча сусідні країни привітно поставилися до біженців з України, масштаби

надзвичайної ситуації з фемінізованим переміщенням не відповідали відповідним ресурсам, потенціалу, політичній волі або управлінню, щоб забезпечити врахування питань захисту у всіх службах і установах, що займаються гендерними аспектами.

Проект «українські біженці в небезпеці: гендерне насильство, торгівля людьми та експлуатація»(SEREDA ЦСЄ<sup>ix</sup>) дослідив ризики, досвід та обізнаність про СГН та торгівлю людьми в Польщі та Україні, щоб допомогти розробити адекватну політику та заходи захисту. Фінансований [Інститутом глобальних інновацій та Інститутом перспективних досліджень](#), проект очолюється Бірмінгемським університетом у співпраці з громадськими дослідниками з Convictus в Україні та Польщі. У період з травня по червень 2022 року були проведені поглиблені інтерв'ю з 14 національними і місцевими постачальниками послуг, 17 українськими жінками-біженками в Польщі (Варшава, Гожув-Велькопольський і прилеглі села) і 15 жінками в Україні (Львів і Чернівці). Дослідження отримало етичне схвалення Комітету з етичного огляду Бірмінгемського університету. Цей інформаційний зведений звіт викладає висновки з інтерв'ю, які зосереджують увагу на взаємодії між насильством та експлуатацією, мобільністю та імміграцією, гуманітарними системами та системами надання притулку.

### Постійний досвід та ризики насильства

Всі респонденти піддавалися насильству під час війни. Деякі з них стикалися з інцидентами СГН до війни в побутовій сфері або на робочому місці. У той час як деякі респонденти повідомляли про поодинокі випадки насильства або розповідали про насильство, пережите їх знайомими, для інших різні види насильства тривали з часів, що передували переміщенню, під час конфлікту, переміщення і у притулку, де перепліталися різні форми насильства. Повідомлялося, що ризики насильства та експлуатації під час поїздок біженців та їх проживання в Польщі були дуже високими. Рівні обізнаності про СГН та торгівлю людьми варіювалися у різних респондентів.

**Список 1: випадки насильства та небезпеки на різних етапах переміщення, про які повідомили респонденти <sup>8</sup>**

### Насильство та ризики до 24-го лютого 2022 року

- Насильство з боку інтимного партнера (НІП)
- Насильство в сім'ї
- Вхідження насильства у звичку і безкарність гвалтівників
- Гендерна несправедливість на роботі, що стримує лідерство жінок
- Сексуальні домагання на роботі
- Секс-туризм
- Сором і стигматизація через досвід сексуального насильства
- Стигматизація та переслідування представників ЛГБТК+
- Стигматизація через захворювання ВІЛ та наркоманію
- Недоступність нормального життя для людей з обмеженими можливостями, словесне та фізичне насильство щодо них
- Відсутність професійної та надійної підтримки в галузі психічного здоров'я
- Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, після нападів на Крим у 2014 році (в районах, охоплених війною)

### Насильство та ризики під час війни

- Жорстка військова агресія, через яку люди очікують лише на смерть
- Руйнування будинків і майна, примусова бездомність і злидні
- Позбавлення дітей можливості грати, отримувати освіту і примусовий сон на підлозі в підвалах
- Напади на будинки і крадіжка особистих речей агресорами
- Примушування жінок і чоловіків ховатися в підвалах і підземних притулках протягом декількох днів і тижнів
- Відмова цивільним особам у розміщенні під час нападу через переповненість притулку
- Обмеження мобільності цілої нації, яке розглядається як акт торгівлі людьми
- Згвалтування жінок і дітей (Буча) солдатами у якості знаряддя війни і тактики приниження української нації
- Вбивство жертв сексуального насильства
- Спостереження військових звірств та людських останків; випадки почутих голосів вмираючих людей, які потрапили під завали після авіаудару

- Примусовий призов чоловіків
- Погіршення умов та позбавлення ресурсів, вимушена втрата робочих місць і коштів
- Міжособистісні конфлікти, засновані на різних ідеологіях і поглядах на війну
- Спостереження нападів на школи, лікарні та гуманітарні коридори
- Відсутність забезпечення продуктами харчування
- Відсутність доступу до чистої води, відсутність санітарних умов та гігієни на окупованих територіях і в районах активних бойових дій
- Катування і утримання під наглядом
- Пропозиції захисту з боку силовиків в обмін на секс
- Сексуалізація жінок та словесні домагання з боку окупантів, місцевої армії та місцевих жителів
- Емоційний шантаж жінки, яка перебуває в насильницьких стосунках шляхом погроз ґвалтівника заподіяти собі шкоду, з метою залишити її в країні

#### **Насильство та ризики в процесі переміщення**

- Вимушена втеча в невідомому напрямку без речей з дітьми та літніми членами сім'ї
- Вибухи мін і авіаудари на шляху до притулку
- Довгі і виснажливі поїздки на автобусах, поїздах, автомобілях і пішки з дітьми, людьми з особливими потребами та літніми людьми
- Словесне та фізичне насильство щодо жінок у переповнених потягах
- Словесні домагання до трансгендерів у потягах
- Втрата грошей в результаті передплати бронювання трансферу і «неявки» в Україні серед ВПО.
- Недостатня кількість засобів пересування для людей з обмеженими можливостями під час подорожі
- Розділення сім'ї та втрата контакту з членами сім'ї
- Сексуальні домагання/напади під час поїздки в поїзді/автобусі по Україні з боку військовослужбовців та водіїв

- Випадки зґвалтування приватними водіями-добровольцями та приватними особами в Польщі
- Етнічні та ідеологічні конфлікти (через різні погляди на війну) у потягах, включаючи погрози вбивства, фізичне та словесне насильство
- Відмова у відпочинку в зонах очікування на вокзалах при пересадці на потяг(Австрія)
- Жорстоке поводження з боку митниці, довгі черги на митниці і кордонах в холодну погоду
- Дуже високий ризик торгівлі людьми серед травмованого населення
- Страх перед приватними помічниками і водіями автобусів
- Зникнення жінок і дітей під час подорожі
- Неприємне відчуття в жінок, спричинене оглядом невідомих чоловіків на кордонах і пунктах прийому
- Постачальники послуг, які виявляють ознаки організованої злочинності під час організації перевезення біженців

#### **Насильство та ризики в притулку**

- Фізичне та емоційне насильство в житлових приміщеннях з боку приватних осіб
- Фізичне та емоційне насильство при розміщенні у приватних осіб
- Конфлікт із співвітчизниками, які проживають в тому самому житловому приміщенні
- Непристойні пропозиції про роботу та сексуальні домагання на роботі
- Введення в оману оголошеннями про вакансії (наприклад, по прибиранню) спрямовані на залучення до проституції/інтимних послуг (Польща та Україна)
- Посилення насильства в сім'ї
- Ксенофобські словесні нападки на літніх українських жінок у громадських місцях
- Дискримінація та відчуження російськомовних українців серед української громади
- Експлуатація праці – тривалий робочий день, недоплата та неповна зайнятість
- Утиски на роботі з боку колег, відчуття знуцання і приниження
- Емоційне насильство в спільно орендованих квартирах

- Відмова в репродуктивних правах (наприклад, щодо контрацепції та абортів)
- Деякі діти-біженці, які зіткнулися з труднощами адаптації в нових школах і продемонстрували складності поведінки через травму внаслідок війни, зазнали жорстокого поводження з боку вчителя і залишилися без психологічної та емоційної підтримки. Відсутність підтримки з боку шкільної влади.
- Залежність жінок, що вступають у романтичні стосунки з польськими чоловіками
- Залежність від співробітників на місцях та приватних осіб
- Онлайн-нападки на українських жінок
- Дискримінація трансгендерних чоловіків при працевлаштуванні (Україна)
- Поява анти-біженського та негативного викладення фактів

#### **Насильство та ризики під час повернення**

- Повернення в Україну для лікування через виключення із системи охорони здоров'я та відсутності репродуктивних прав, включаючи аборти в країні переселення
- Повернення через бідність, втрату роботи в країні переселення, а в деяких випадках і через фінансову залежність від чоловіків, які залишилися в Україні.
- Підвищений ризик насильства, експлуатації та торгівлі людьми під час транзиту та кругової міграції в умовах підвищеної незахищеності та неможливості отримати доступ до необхідних допоміжних послуг
- Серйозні ризики насильств спричинених війною

#### **Страждання від війни, втеча у притулок**

Сукупний досвід примусового переміщення, спричиненого війною насильства та інших форм жорстокого поводження, що призвів до тривалих наслідків та травм. Більшість респондентів продовжували страждати через травми, пов'язані з війною, включаючи фізичні та психологічні ушкодження, як описано в Таблиці 2. Хоча багато українських біженців змогли отримати доступ до захисту та медичних послуг у Польщі, велика їх кількість все ще не знала, що має право на підтримку, чи

стикалася з медичною ізоляцією через мовні бар'єри та відсутність проінформованості про те, де цю підтримку шукати. Біженці, які змогли отримати допомогу приватних психологів, описали їх як корисні, але довго чекали на фінансування психіатричних служб Національним фондом охорони здоров'я (НФОЗ). Багато хто боявся за місцезнаходження своїх рідних, які залишилися в Україні. Деякі відчували провину за те, що покинули Україну.

#### **Список 2: наслідки для здоров'я від військових травм і СГН, про які повідомили респонденти**

##### **Психологічні**

- Шок і несприйняття реальності
- Сильна тривога, панічні атаки
- Острах гучних звуків і російськомовних чоловіків
- Сильний психологічний стрес і емоційний біль
- Симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР)
- Самоізоляція і агорафобія
- Почуття самотності та покинутості
- Суїцидальні думки, самоушкодження
- Спалахи минулого (флешбеки)
- Розлади сну
- Симптоми депресії
- Відчуття безнадії та безсилля
- Розвиток алкогольної залежності

#### **Перешкоди для повідомлення про випадки насильства**

Коли постачальники послуг відзначили низький рівень звітності про СГН, можливо, через відсутність довіри і впевненості в тому, що допомога буде ефективною, вони передбачали, що в майбутньому показники звітності зростатимуть. Обмежена кількість повідомлень не означає, що насильства, торгівлі людьми та експлуатації не існує, а вказує на те, що постраждалі мають перешкоди до пошуку підтримки. Через відсутність приватного життя в притулках біженцям було важко розповідати про травматичний досвід. Сором і стигматизація заважали жертвам шукати підтримки. Крім того, мовні бар'єри та неможливість спілкування місцевою мовою

перешкоджали зверненню на гарячі лінії боротьби з побутовим насильством та до поліції. Незважаючи на велику кількість інформаційних ресурсів, орієнтованих на біженців у Польщі, постраждали часто не знали, куди звернутися за підтримкою, і які послуги доступні біженцям. Це вказує на те, що інформація, можливо, не дійшла до найуразливіших груп. Загалом постачальники послуг повідомили, що система «боротьби з насильством щодо жінок» у Польщі недостатньо ефективна, як для цього напрямку. Деякі практикуючі фахівці очікували, що зміцнення сектору «боротьби з насильством щодо жінок» у різний спосіб (наприклад, підвищення обізнаності громадськості та нарощування потенціалу медичного персоналу, поліції та влади) призведе до кращого захисту, у тому числі й українських жінок.

### **Фактори ризику, що підвищують вразливість до насильства та експлуатації**

Психологічна травма від військових дій та шок вплинули на здатність біженців розпізнавати ризики експлуатації та оцінювати небезпеку. Стани психічного здоров'я, такі як психологічний стрес і безпорадність, підвищили їхню вразливість до насильства. Крім того, фізичне виснаження через втечу від війни та довгі подорожі часто змушували переміщених осіб не звертати уваги на потенційні ризики експлуатації, оскільки вони вважали, що після втечі та важкого врятування від військового насильства з ними вже не могло статися нічого гіршого за це. Подорож на самоті або відсутність родичів чи друзів у Польщі також підвищили вразливість до жорстокого поводження, так само як і відсутність економічного капіталу та залежність від інших. Найбільш уразливими можуть бути діти без супроводу, молоді жінки, жінки, яких називають красивими, які подорожують наодинці, та жінки з утриманнями, які, можливо, потребують додаткових ресурсів для підтримки своїх родичів як під час переміщення, так і під час поселення. Жінки з маленькими дітьми, дітьми з обмеженими можливостями та літніми батьками часто очолюють родини внаслідок зміни гендерної

динаміки та стикаються з додатковим тиском щодо забезпечення своїх сімей базовими потребами на тлі підвищених ризиків експлуатації. Особи з етнічних, гендерних та сексуальних меншин, наркозалежні, люди з ВІЛ та інвалідністю також перебувають у групі підвищеного ризику. Загалом брак знань про свої права, відсутність мереж підтримки та мовні бар'єри посилюють вразливість до зловживань. Крім того, «орієнтація» та «сексуалізація» українських жінок у публічному дискурсі можуть спровокувати насильство, адже їх зображують більш слухняними та красивішими в порівнянні з польськими жінками.

Що стосується ВПО в Україні, то більшість із них стикалися з бідністю та залежали від друзів, родичів та третіх осіб, не знаючи, як подати заявку на державну допомогу. Більшість з них не отримали інформації про ризики СГН або про те, як і куди звернутися за підтримкою. Українська поліція була описана як нечутлива до емоційного та фінансового насильства та звинувачувала жертву.

### **Захисні чинники посилення стійкості до насильства та експлуатації**

Жінки-біженки використали цілу низку стратегій подолання травм та невпевненості в майбутньому. Ті, хто мав соціальні зв'язки, розраховували на підтримку сім'ї та друзів. Багато з них відвідували сеанси з психологами і говорили, що це допомогло подолати глибокі травми та почати процес одужання. Деякі з них вчилися на мовних курсах, працювали і взагалі намагалися себе зайняти, роблячи щось, щоб відволіктися від руйнівних думок і повторного переживання спогадів. Життя і турбота про дітей були важливою стратегією подолання труднощів для багатьох матерів, які продовжували допомагати своїм дітям оговтатися від травм, спричинених війною та забезпечити їм краще майбутнє. Турботу про безпеку дітей також згадували як захисний фактор. У той час як одним подобалося зустрічатися із співвітчизниками для взаємної емоційної підтримки, інші використовували обмеження соціальних контактів та самоізоляцію як метод подолання труднощів.

Значна частка респондентів також знаходила сили у своїй вірі, молитвах та відвідуванні церкви. Дехто знайшов спокій, контактуючи з природою та відвідуючи місцеві парки. Одна людина згадала про самолікування алкоголем. Крім того, допомога та рекомендації, отримані від приватних осіб, сприяли підвищенню життєстійкості біженців та їх здатності орієнтуватися у нових умовах.

Прояви доброти по відношенню до співвітчизників сприяли розвитку здатності подолання труднощів. Українці допомагали один одному під час своїх подорожей, будучи біженцями, в сенсі емоційної підтримки та догляду за дітьми. Деякі люди подорожували групами, розуміючи, що це може знизити ризики, і використовували різні тактики, щоб захистити себе від насильства, такі як: підтримка зв'язку з сім'єю та розповіді про свої плани, відправка фотографій транспорту, на якому вони пересувалися, та зберігання своїх паспортів у надійному місці. Однак деякі постачальники послуг також повідомили, що біженці були приголомшені підтримкою, яку вони отримали, а їхня оцінка ризиків була дещо викривлена. Зрештою, впевненість у собі в країні притулку, набута шляхом наявності безпечного та надійного житла, можливості працювати та влаштовувати свій добробут стали ключовими факторами стійкості. Після реєстрації (отримання особистого ідентифікаційного номера) біженці мали право на отримання основних соціальних допомог.

### **Реакція співробітників на місцях: доброта, солідарність та вдячність**

Польща виявила велику солідарність із українським народом. Миттєва реакція з боку співробітників на місцях та приватного сектору в Польщі сприяла задоволенню основних потреб біженців, проте більш довгострокові потреби, такі як стабільні житлові рішення, робота та інтеграція, потребують подальшої підтримки. Ініціативи на рівні співробітників на місцях та на нижніх рівнях часто заповнювали важливі прогалини у роботі волонтерів, дозволяючи біженцям переїжджати до інших міст та знаходити житло. Добровольці запропонували рекомендації та практичну

допомогу, проте деякі жінки-біженки, як і раніше, й досі недостатньо поінформовані про доступну допомогу. Це, наприклад, ті, хто прибув на власному автомобілі і не пройшов через пункти прийому біженців на залізничних станціях. Безкоштовні квитки на потяг для українців надало національне залізничне сполучення. Мережі польських неурядових організацій досить добре розвинені та швидко мобілізуються для миттєвого реагування на кризу. Прибуття міжнародних організацій було сприйняте зі змішаними почуттями: деякі національні НУО, які добре зарекомендували себе, відчували на собі допомогу міжнародних організацій, які не знали про оперативні можливості польських організацій. Більше того, деякі НУО та активісти заявили, що відсутність скоординованих державою заходів реагування на потреби біженців означає перекладання відповідальності з влади на самих біженців за самозахист, що вважалося неприйнятним/неетичним. Крім того, перекладання відповідальності держави на НУО за реагування на потреби біженців призвело до надмірного навантаження на НУО, як на ключових учасників, які надають негайну та короткострокову допомогу, за відсутності необхідних довгострокових рішень.

### **Ключові теми**

Було визначено п'ять взаємозв'язків між насильством, експлуатацією, внутрішнім переміщенням та системами гуманітарної допомоги, імміграції та притулків, згаданими у цьому документі.

- 1. Обмежені заходи безпеки під час шляху біженців: недостатня перевірка водіїв та волонтерів, відсутність відстеження прибуття/мобільності**
  - На ранніх стадіях надзвичайної ситуації добровольці та спеціальні первинні організації координували неофіційні транспортні заходи, щоб упоратися з масовим припливом біженців. Заходів безпеки не було, і це посилювало занепокоєння щодо безпеки в і без того постраждалих людей.
  - Чоловіки, які пропонують біженцям приватний транспорт та/або можливість проживання, прямо казали

волонтерам у пунктах прийому, що вони прагнуть допомогти молодим українським жінкам без дітей.

- Декілька жінок були зґвалтовані і зазнали жорстокого поводження під час неофіційних перевезень.
  - Введена пізніше система реєстрації для перевірки документів і судимостей національних і міжнародних водіїв, що підбирають біженців (координувана розвідкою, пожежниками та Армією територіальної оборони), не мала достатньої ефективності для перевірки безпеки та моніторингу безпечного прибуття до заявлених пунктів призначення.
  - Реєстрація добровольців, які надають допомогу у пунктах прийому, не передбачала перевірки та викликала серйозні побоювання щодо охорони та безпеки. Будь-який бажаний міг зареєструватися в якості волонтера, надавши своє посвідчення особи.
  - Існував ризик зловживань та експлуатації з боку осіб, які називають себе гуманістами та носять сигнальні жилети, але не пов'язані з жодними організаціями.
  - Деякі водії зареєстрували власні помилкові дані, які виявилось неможливо відстежити після випадків жорстокого поводження з кількома жінками-біженками.
- Через затримки з виплатами або фінансовою допомогою у Польщі деякі жінки стали фінансово залежними від своїх колишніх жорстоких партнерів, які залишилися в Україні та загрожували їм поверненням туди.
  - Завуальовані пропозиції щодо роботи в соціальних мережах та на каналах зв'язку, таких як Telegram та Facebook, були націлені на заманювання молодих жінок у сферу інтимних послуг.
  - Деякі жінки реєструвалися в Установі соціального страхування (УСС) за допомогою чоловіків, передавши їм свою електронну пошту та номер телефону, таким чином надали доступ до свого облікового запису. Це може стати формою контролю над отриманням фінансової допомоги та мобільністю жінки.
  - Жінки, у яких під опікою перебуває кілька людей, які залишили своїх чоловіків в Україні та очолили сім'ї, як і раніше, перебувають у зоні ризику «сексу за послугу» та «сексу для виживання», бо мають забезпечувати свою сім'ю
  - Жінки у невеликих містах не могли знайти роботу і, як і раніше, залежали від допомоги. Мовні бар'єри та відсутність служб піклування за дітьми також обмежували можливості працевлаштування та самостійності. Відсутність роботи та відчуття залежності від інших часто посилювали існуючі травми.

## **2. Посилення залежності та конкуренції за ресурси:**

- Щоб вижити, деякі постраждалі жінки-біженки, переживши домашнє насильство, приєдналися до своїх партнерів-аб'юзерів, які раніше мігрували до Польщі на роботу, і повторно стали жертвами жорстокого поводження.
- Деякі жінки, які зазнали жорстокого поводження з боку своїх партнерів, відчували свою провину за те, що повідомили про тих, хто так чи інакше їм допоміг.
- У разі побутового насильства застосування процедур «блакитної карти» у Польщі залишалось неоднозначним щодо громадян України.

## **3. Нескоординовані та нечутливі до травм дії і процедури стосовно біженців:**

- Відсутність скоординованого та керованого державою реагування на масове переміщення людей повторно травмувало біженців, вимагаючи від них довіри до добровольців та незнайомих одразу після досвіду пережитого внаслідок війни насильства. Біженці менше довіряли діям добровольців. Деякі з них очікували від уряду скоординованих ініціатив щодо зміцнення довіри.
- У погано скоординованих діях щодо реагування на потреби біженців не враховувалося те, що травми, отримані внаслідок війни, та психологічні умови, що виникають внаслідок примусового

переміщення та розлучення сімей, можуть вплинути на сприйнятливості до ризиків насильства та експлуатації.

- Травмування внаслідок військових дій та виснаження від тривалих поїздок викривляють уявлення про потенційні ризики експлуатації, підштовхуючи багатьох біженців до ризику у пошуках безпеки та посилюючи їх занепокоєння та травми.
- Надмірна кількість інформації, якою діляться з біженцями, що перебувають у важкому та дезорієнтованому стані. Нездатність засвоювати нову інформацію означала, що багато респондентів не знали про ризики, свої права та про те, куди звернутися за допомогою під час переміщення, в разі виникнення такої необхідності.
- Декілька респондентів відчували труднощі з доступом до медичного обслуговування. Вони, як і раніше, не знали про свої права на юридичне врегулювання та отримання номера національного страхування для доступу до медичного обслуговування.
- Неможливість знайти гідну роботу (і, таким чином, відволіктися від спогадів, що травмують) посилювала психологічні страждання жінок-біженців.

#### **4. Експлуатація та дискримінація в роботі в Україні**

- Більшість респондентів були позбавлені роботи, частина працювала віддалено
- Дискримінація на виробництві та поширеність експлуатації (випробувальна робота без збереження заробітної плати)
- Оманливі пропозиції про роботу (пропозиції про роботу в обмін на сексуальні послуги, пропозиції про роботу в галузі)

#### **5. Відсутність особистого простору при розміщенні та численні ризики, спричинені приватними особами**

- Відсутність централізованої координації та перевірок особистих даних приватних осіб та житла посилила занепокоєння біженців щодо заповідання їм потенційної шкоди.
- Нестабільність наявності тимчасового житла разом з нестачею особистого

простору посилювали травматизм та підвищували ризик віктимізації. Наприклад, проживання в одній кімнаті з дітьми та родичами призвело до сімейного конфлікту між поколіннями.

- Деякі респонденти не могли платити за житло, не маючи роботи або працюючи неповний робочий день. Скорочення виплат від держави приватним особам призвело до того, що деяким біженцям довелося самостійно покривати витрати на проживання. Через відсутність стабільного та доступного житла деякі жінки-біженки повернулися до України.
  - Жінки з кількома дітьми та літніми утриманцями часто не могли знайти прийнятне житло і продовжували жити в центрах прийому чи таборах біженців, наприклад, у школах.
  - Деякі жінки-біженки зазнавали словесних та фізичних нападів з боку інших жінок-біженок, проживаючи у переповнених центрах прийому та приватних будинках, через сварки з приводу матеріальних ресурсів.
  - Жінки-біженки часто перебували у постійному страху, стресі та тиску при проживанні у приватних осіб. Вони відчували дискомфорт від того, що хтось спостерігає за тим, як і що вони їдять, чим займаються. Також вони переживали через те, що можуть зробити щось неправильно, наприклад, зайняти ванну кімнату, коли це потрібно іншим. Деякі з них мали відчуття боргу перед господарями.
  - Деякі житлові приміщення не підходили для розміщення біженців з обмеженими можливостями та особливими потребами.
  - У центрах для біженців, що надаються муніципалітетами, наприклад, на стадіонах та в конференц-центрах, не вистачало засобів гігієни.
  - Деякі постачальники послуг повідомляли про можливі випадки СГН в «таборах біженців» на підставі запитів клієнтів про таблетки для абортів.
- 6. Обмеження у забезпеченні захисту та безпеки багатьма зацікавленими особами:**
- Враховуючи велику кількість переміщених осіб, що прибули за дуже



короткий час, державні установи мали обмежені можливості у своїй роботі з урахуванням питань захисту та безпеки жінок і дітей-біженців.

- Існує нестача послуг для задоволення спеціалізованих потреб жінок-біженців. Основним службам та службам боротьби з сексуальним насильством не вистачало досвіду для роботи з біженцями.
- Психотерапія, фінансована Національним фондом охорони здоров'я, була важкодоступною та неякісною.
- Організаціям по роботі з мігрантами не вистачало фінансування для розширення охоплення потенційних постраждалих.
- Постраждалим часто було важко спілкуватися з постачальниками послуг через відсутність якісного та гендерно відповідного перекладу.
- Неповнолітні без супроводу (особи молодше 18 років) піддавалися обов'язковим процедурам опіки; ці процедури характеризувалися як ризиковані через прискорену перевірку опікунів. До деяких неповнолітніх зверталися люди похилого віку з пропозиціями оформити вимогу про опіку.
- Біженці-трансгендери стикалися з юридичними труднощами при перетині кордонів та спробі отримати доступ до спеціалізованих медичних послуг.

### Пропоновані рекомендації

Незважаючи на доброту та солідарність польських громадян щодо українців, масштаби надзвичайної ситуації з фемінізованим переміщенням потребують подальших системних рішень для посилення захисту переміщених жінок та дітей. Проєкт «SEREDA в Центральній та Східній Європі» виступає за **включення питань** захисту біженців, гендерної проблематики та обліку травматизму в гуманітарних, імміграційних системах та системах надання притулку за допомогою покращення координації різних структур на різних рівнях щоб допомогти знизити

насильство та експлуатацію щодо біженців. Конкретні рекомендації включають:

### Для центрального уряду, регіональних і міських органів влади:

Розробка системних рішень щодо захисту біженців від насильства та експлуатації

- **Перевірка волонтерів:** встановити відповідну систему реєстрації, перевірки та моніторингу для посилення захисту біженців на національному та міжнародному рівнях. Проводити перевірку водіїв-волонтерів, приватних осіб і помічників у пунктах прийому, контролювати та координувати обмін інформацією між відповідними зацікавленими сторонами.
- **Відстеження перевезень:** розробити рішення для захисту та відстеження подорожей біженців за допомогою водіїв-волонтерів на міжнародному та національному рівнях, від посадки до висадки.
- **Центри прийому:** пункти прийому, які приймають біженців, повинні бути проінформовані про те, як підтримати осіб, які зазнали насильства та травми.
- **Координація приватного розміщення:** централізована координація приватних осіб, які пропонують житло біженцям, і запровадження заходів безпеки для зниження ризику насильства та експлуатації.
- **Житлові рішення, що враховують гендерні аспекти:** розробка довгострокових рішень щодо розміщення та забезпечення умов, за яких жінки не проживатимуть у незнайомих приватних осіб-чоловіків. Контроль орендної плати та заохочення приватних орендодавців здавати житло жінкам із дітьми, які отримують мінімальні виплати, щоб дати їм змогу жити приватно та уникнути залежності від приватних власників із ризиком експлуатації. Не рекомендовано масове розміщення з міркувань інклюзії та захисту.
- **Підтримка приватних осіб:** продовження фінансової допомоги сім'ям, що приймають біженців, для зменшення ризиків експлуатації людей, розміщених у

приватних будинках, і запровадження захисних заходів для зниження ризиків.

- **Самостійність та мова:** підтримка самостійності біженців шляхом інтеграції до ринку праці. Забезпечення доступності мовних курсів для біженців як у міських, так і сільських районах.
- **Поширення інформації під час реєстрації PESEL:** поширення інформації про доступну підтримку (державні служби, соціальні/гуманітарні організації, гарячі лінії) під час реєстрації для отримання особистого ідентифікаційного номера (PESEL).

*Зміцнення секторального потенціалу щодо запобігання насильству та експлуатації біженців та реагування на них:*

- **Служби підтримки, які працюють із травмованими людьми:** забезпечення постачальникам послуг проходження навчання з роботи із травмами, пов'язаними з військовими діями; надання послуг з урахуванням травмування для біженців та ВПО, щоб знизити ризик повторного травмування жертв.
- **Перевірка та ідентифікація постраждалих:** Забезпечення перевірки постачальниками послуг своїх клієнтів щодо конкретних проблем захисту та медичних потреб, які виникають внаслідок насильства та експлуатації. Навчання персоналу навичкам виявлення постраждалих/жертв і надання конфіденційної підтримки.
- **Підтримка психічного здоров'я:** забезпечення безкоштовного добровільного обстеження психічного здоров'я на наявність тривоги та депресії та скерування тих, хто має серйозні проблеми, до спеціалістів із психічного здоров'я.
- **Фінансування НУО, співробітників на місцях та ініціатив, що виходять знизу:** забезпечення фінансування гнучких послуг для мобільних і новоприбулих груп населення та підтримка розробки програм захисту та інфраструктури для задоволення конкретних потреб біженців.
- **Заходи по боротьбі з торгівлею людьми:** розробка комплексної відповіді на протидію торгівлі людьми у партнерстві з міжнародними організаціями та

спеціалізованими НУО. Розробка місцевих, національних і міжнародних стратегій по боротьбі з СГН і ризиками торгівлі людьми на маршрутах прямування біженців та в різних країнах.

- **Поліпшення координації гуманітарної діяльності:** забезпечення зміцнення співпраці центральної, регіональної та міської влади, НУО та приватного сектору для ефективного розподілу ресурсів, щоб уникнути дублювання та забезпечення справедливого розподілу допомоги серед найбільш уразливих верств населення відповідно до їхніх потреб.
- **Безпека:** розробка механізмів безпеки по наданню неформальної допомоги для захисту переміщених осіб від ризиків експлуатації та забезпечення їхньої інформованості про свої права на захист.
- **Проінформованість про права та підтримку:** виконання ініціатив з підвищення обізнаності постраждалих щодо місць доступності служб підтримки та їхніх прав на захист та допомогу.
- **Сектор «Насильство щодо жінок»:** зміцнення сектору, що займається боротьбою проти насильства над жінками, а також впровадження заходів щодо запобігання насильству та реагування на нього у всіх секторах.
- Забезпечення підготовки персоналу центрів соціальної допомоги, установ соціального страхування, поліції та прикордонних служб щодо ризиків та процедур насильства та експлуатації, а також щодо конкретних психічних та соціально-економічних потреб біженців.
- Розробка шляхів спрямування постраждалих біженців, які пережили насильство та експлуатацію.
- Створення безпечних просторів для жінок, представників ЛГБТК+, людей з обмеженими можливостями та спеціальних служб, які відповідають потребам біженців.
- Підвищення обізнаності біженців про зґвалтування на війні, як про військовий злочин, щоб допомогти постраждалим отримати доступ до своїх прав.
- Забезпечення розробки політики, орієнтованої на постраждалих, з урахуванням гендерних аспектів та травм.

*Рекомендації для окремих секторів*

**Для системи правосуддя:**

- **Доступ до правосуддя:** забезпечення кримінальним кодексом доступу до правосуддя для всіх жертв, незалежно від національності.
- **Навчання:** введення навчання з боротьби з СГН і торгівлею людьми для юридичних і судових органів (включаючи поліцію).
- **Юридичні консультації:** надання безкоштовних юридичних консультацій жертвам-біженцям.

**Роботодавцям:**

- **Працевлаштування біженців:** допомога українцям з отримання роботи, включаючи програми підвищення кваліфікації та стажування.

**Для сектору соціальної роботи:**

- **Розвиток потенціалу:** підтримка працівників центрів кризового втручання для підтримки постраждалих біженців, які пережили насильство та експлуатацію.
- **Керівництво:** розробка Керівництва по захисту біженців від СГН в Польщі для постачальників послуг першого контакту, НУО і т. д.

**Для Національного фонду охорони здоров'я (НФОЗ), лікарень та медичних служб:**

- **Доступ до охорони здоров'я:** підтримка всіх біженців різного віку шляхом доступу до медичних послуг і підтримки психічного здоров'я в міських і сільських районах.
  - Забезпечення постраждалим спеціальної підтримки з професійним перекладом
  - Підтримка постраждалих в отриманні доступу до послуг у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я, наприклад, екстреної контрацепції та постконтактної профілактики для запобігання інфекціям, що передаються статевим шляхом

- Інформування біженців про їхнє право вимагати перекладача бажаної статі
- Забезпечення наявності лікарів та психологів жіночої статі для постраждалих
- Розширення пропозиції групових занять для постраждалих біженців, які пережили війну та насильство
- **Репродуктивне здоров'я:** забезпечення доступності інформації про репродуктивне здоров'я, такої як контрацепція та статеве виховання, для жінок та чоловіків з числа біженців.
- **Можливість переривання вагітності для жертв СГН:** Забезпечення доступності абортів і всіх послуг в області репродуктивного здоров'я для біженців, що стали жертвами СГН.
- **Проінформованість персоналу про проблему гендерного насильства:** інформування про психічне здоров'я біженців та досвід жінок, які страждають від СГН, а також про важливість наявності жіночого персоналу.

**Для НУО:**

- **Підвищення обізнаності про СГН та права біженців:** поширення інформації про насильство та права на допомогу та захист серед найбільш вразливих груп.
- **Юридична підтримка:** підтримка біженців у реєстрації та легалізації перебування в Польщі та доступ до послуг підтримки.
- **Тренінги для персоналу:** підтримка волонтерів, працівників пунктів прийому та соціальних працівників шляхом проведення тренінгів щодо того, як підтримувати групи біженців, які зазнали насильства.
- **Піклування про волонтерів та персонал:** пропозиція психологічної підтримки всьому допоміжному персоналу та волонтерам для запобігання вигоранню або одужанню від нього.
- **Захист інтересів:** посилення захисту інтересів для кращих механізмів забезпечення біженців і цілісної підтримки постраждалих.

**Для Церкви: реакція на потреби біженців:**

розробка більш ефективних інституційних рішень для біженців і підтримка їхніх психосоціальних та духовних потреб.

**Для активістів та залучення громадськості:**

**інформаційна кампанія:** розробка національної медіа-кампанії для захисту біженців у Польщі та підвищення обізнаності про ризики насильства, злочинності та експлуатації та місця надання підтримки.

**Для приватного сектору: підтримка**

**постраждалих:** впровадження дієвих заходів для попередження та відповіді на насильство та експлуатацію біженців, а також підтримка постраждалих від насильства біженців

Контакт: [s.m.pertek.1@bham.ac.uk](mailto:s.m.pertek.1@bham.ac.uk)

**Веб-сайт:**

<https://www.birmingham.ac.uk/research/superdiversity-institute/sereda/sereda-cee.aspx>

**Повна версія звіту (EN):**

<https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-social-sciences/social-policy/iris/2022/sereda-cee.pdf>

**Авторки:** Сандра Пертек та Ірина Кузнецова

**Дослідницька група:** Сандра Пертек, Ірина Кузнецова, Малгожата Кот, Євгенія Дергачова, Наталія Семітоцька, Юлія Царевська, Лілія Гук, Галина Максимів, Мадіха Садік

**Переклад:** Галина Максимів

<sup>i</sup>УВКБ ООН (н.д.) [Внутрішньо переміщені особи \(ВПО\) – УВКБ ООН в Україні](https://www.unhcr.org/ua/en/internally-displaced-persons). <https://www.unhcr.org/ua/en/internally-displaced-persons>.

<sup>ii</sup>УВКБ ООН (2022) [Ситуація з біженцями в Україні](https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine): <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>. Може бути включено кілька посилань на свідчення однієї людини.

<sup>iii</sup>Кузнецова І., Міхеєва О., Кетлінг Дж., Раунд Дж., Бабенко С. (2019) психічне здоров'я ВПО та населення в цілому в Україні. <https://zenodo.org/record/2585564#.YtahfnbMJD9>.

<sup>iv</sup>ООН Україна (2021) програмний документ ООН з гендерного насильства на 2021 рік. <https://ukraine.un.org/index.php/en/157230-un-policy-paper-gender-based-violence>.

<sup>v</sup>ООН (2022) повідомлення про сексуальне насильство в Україні швидко зростають, заслуховує Рада Безпеки. <https://news.un.org/en/story/2022/06/1119832>.

<sup>vi</sup>ООН Україна (№ IV).

<sup>vii</sup>Фрідман, Дж. (2016) Сексуальне та гендерне насильство щодо жінок-біженців: прихований аспект «кризи» біженців. *Питання репродуктивного здоров'я*. doi:10.1016/j.rhm.2016.05.003.

<sup>viii</sup>Пертек С. & Філімор Дж. та ін (2022) «Мені ніхто не допоміг»: примусова міграція та сексуальне та гендерне насильство: результати проекту SEREDA. <https://www.birmingham.ac.uk/documents/college-social-sciences/social-policy/iris/2022/sereda-international-report.pdf>.

<sup>ix</sup>Сексуальне та гендерне насильство в житті біженців: від від'їзду до прибуття (SEREDA) Центральна та Східна Європа (ЦСЕ). <https://www.birmingham.ac.uk/research/superdiversity-institute/sereda/index.aspx>.



UNIVERSITY OF  
BIRMINGHAM



**Уникайте ризиків насильства**

ПЕРШ НІЖ ПРИЙНЯТИ ДОПОМОГУ, ЗАПИТАЙТЕ ПРО УМОВИ ЇЇ НАДАННЯ

НАМАГАЙТЕСЯ ТРИМАТИСЯ ГРУПОЮ, УНИКАЙТЕ ПОДОРОЖЕЙ НАОДИНЦІ

ЗАЛИШАЙТЕСЯ В БЕЗПЕЦІ

НЕ ВІДДАВАЙТЕ СВОЇ ДОКУМЕНТИ ТА ОСОБИСТІ РЕЧІ (ПОВІДЧЕННЯ ОСОБИ, ПАСПОРТ, ТЕЛЕФОН).

ПАМ'ЯТАЙТЕ, ЩО ВИ МАЄТЕ ПРАВО ОТРИМУВАТИ ОПЛАТУ ЗА СВОЮ РОБОТУ

ПОПРОСИТЬ ВОДІЯ ПОКАЗАТИ ДОКУМЕНТ, ЩО ЗАСВІДЧУЄ ЙОГО ОСОБУ, РЕСТРАЦІЙНИЙ НОМЕР АВТОМОБІЛЯ ТА ДІЗНАЙТЕСЯ НОМЕР ТЕЛЕФОНУ ВОДІЯ, ПОВІДОМТЕ ЦІ ДАНІ ДОВІРЕНІЙ ОСОБІ

**ЗНАЙТЕ СВОЇ ПРАВА**

Надання свідчень у поліції може відбуватися у безпечній кімнаті у присутності психолога.

Впродовж перших 5 днів прийміть протизаплідні засоби для запобігання вагітності.

Ви не зобов'язані брати участь в судовому засіданні.

У Вас є право на медичну, соціальну та психологічну допомогу.

Впродовж перших 3 днів прийміть препарат для преривання вагітності.

НЕ ПРИЙМАЙТЕ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО НАДАННЯ ЖИТЛА В ОБМІН НА БУДЬ-ЯКІ ПОСЛУГИ (ІНТИМ, ПРИБИРАННЯ В БУДИНКУ ТОЩО).

ОБЕРЕЖНО СТАВТЕСЯ ДО ПРОПОЗИЦІЙ РОБОТИ, ОПУБЛІКОВАНИХ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ (FACEBOOK, TELEGRAM).

**112** СЛУЖБА ЕКСТРЕНОЇ ДОПОМО

Зверніться до місцевого медичного центру за інформацією та підтримкою.

**ПОЛІЦІЯ 997**

З фактами насилля можна звернутись до поліції (у Польщі зґвалтування переслідується на законодавчому рівні)

Якщо ви зазнали насильства або експлуатації,  
**ЗВЕРНІТЬСЯ ЗА ДОПОМОГОЮ**

-Фонд «Фемінотека», телефон довіри для жінок, котрі зазнали насильства: +48 888 88 79 88 (укр., рос.)  
понеділок – п'ятниця, 14:00 – 17:00  
-Польський міграційний форум, телефон довіри +48 22 255 22 02 (укр., рос.),  
понеділок – субота, 12:00 – 22:00  
-Телефон довіри Фонду «Ла Страда» з протидії торгівлі людьми: +48 22 628 99 99  
• Мартинка, допоможи! (укр., рос., англ.), Telegram: t.me/martynka\_bot

ACTIONS WITHIN COUNTRIES' OF REFUGEE & GENDER INSENSITIVE ASYLUM SYSTEMS CAN PERPETUATE, REINFORCE & EVEN INTRODUCE NEW HARMS

The SEREDA CEE Project

UNIVERSITY OF BIRMINGHAM

IRIS

HOW CAN HUMANITARIAN AGENCIES & GOVERNMENTS MAKE PEOPLE SAFER & OFFER CARE WHEN THEY ARE MOBILE?

Правила безпеки, створені завдяки «Ла Страда Польща»

www.penmendonca.com @MendoncaPen 2022